

ภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน

Image of Marginal People in Young-Adult's Literature

ภัทรขวัญ ทองเถาว์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน โดยศึกษาจากวรรณกรรมเยาวชน 20 เรื่อง ผลการศึกษาพบภาพคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน 3 บริบท คือ คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ และคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวเขาที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ชาวด้านล่างด้านสาธารณสุข ทำการเกษตรตามภูมิปัญญาดั้งเดิม (ชาวเขาเผ่าปาเกอญอ) และปลูกลิ่น (ชาวเขาเผ่าแม้ว) ภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน อดทนต่อการถูกเหยียดหยาม ชาวเลเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย กลมกลืนกับธรรมชาติ ชาวเวียดนามอพยพคือพลเมืองไร้สัญชาติที่ไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองไทยและถูกจำกัดอิสรภาพในการดำรงชีวิต คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ ได้แก่ คนเร่ร่อนขอทาน คือคนยากจนที่ไม่มีหนทางประกอบอาชีพ และสภาพร่างกายพิการ ผู้ใช้แรงงาน คือคนยากจนที่ไร้ทักษะฝีมือ มีคุณภาพชีวิตต่ำ สุดท้ายคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เด็กกำพร้า คือเด็กที่พ่อแม่ทอดทิ้ง ขาดความรักความอบอุ่นและคนในสังคมใช้เป็นวัตถุแห่งการสงเคราะห์ เด็กพิการคือบุคคลที่น่าสงสาร ต้องความสามารถและเป็นคนมีกรรม คนไทยมุสลิมคือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างจากคนไทยพุทธทั้งวิถีชีวิต เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

คำสำคัญ ภาพลักษณ์ , คนชายขอบ , วรรณกรรมเยาวชน

Abstract

This research aims to analyze the image of marginal people in young adult literature through the study of 20 literary works. The study revealed the image of marginal people in three contexts, geographic location and racial context, economic context, and sociocultural context. Marginalized people in the geographic and ethnic context involves hilltribe people, the Lay, and Vietnamese refugees. Hilltribe people are deprived of educational opportunities. They have no knowledge of public health, do farming according to the folk wisdom (the Pagayaw group) and grow opium (the Hmong). They love their group, take pride in their ethnicity and tolerate insults. The Lay are a marginalized group that has a simple lifestyle and lives in harmony with nature. Vietnamese refugees are non-nationality citizens who are not

granted basic rights as Thai citizens and their freedom in life pursuit is limited. Marginalized people in the economic context include beggars, vagabonds, and laborers. Beggars or vagabonds are distanced from resources, physically disabled with no way to earn a living. Laborers are poor people without working skills and have low quality of life. Marginalized people in the sociocultural context involve orphans, disabled children, and Thai Muslims. Orphans or children who are neglected by their parents are most susceptible to lack of love and affection. They are abused by some people in society and are treated as objects. Disabled children are pitiful, inferior in their ability and suffer from ill fate. Thai Muslims are a group of people who are different from Thai Buddhists in terms of their way of life, race, religion, and culture.

Keywords Image, Marginal people, young adult literature

บทนำ

วรรณกรรมเยาวชนเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นสำหรับให้เยาวชนอ่าน โดยมีเนื้อหาสาระตรงกับความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็นและความรู้สึกนึกคิดตามธรรมชาติของเยาวชน วรรณกรรมเยาวชนเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพในการอบรมสั่งสอนและส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้กว้างขวาง เกิดจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์ ฉลาดรอบรู้ มีไหวพริบ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เยาวชน นั่น มีชั้นหมวก (2537: คำนำ) กล่าวถึงความสำคัญของวรรณกรรมสำหรับเยาวชนว่า วรรณกรรมเยาวชนเป็นเสมือนภาพจำลองที่เด็กเรียนรู้วิถีแก้ปัญหาชีวิต เรียนรู้ความจริงในโลกรอบๆ ตัว เกิดประสบการณ์กว้างขวาง และเจริญก้าวหน้าในการค้นหาความหมายต่างๆ ของชีวิต

วรรณกรรมเยาวชนจึงมีคุณค่าเสมือนคู่มือที่เป็นเส้นทางลัดในการเรียนรู้ชีวิตทุกด้าน โลกแห่งความเป็นจริงนั้นอาจไม่ได้สวยงามดังโลกในจินตนาการเสมอไป เยาวชนจึงต้องเตรียมพร้อมรับมือ เรียนรู้ที่จะปรับตัวไปกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตจริงอยู่เสมอ ปัจจุบันวรรณกรรมเยาวชนในประเทศไทยส่วนหนึ่งนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแตกต่างไปจากประชากรส่วนใหญ่ในสังคมไทย คนกลุ่มนี้มักไม่ได้รับการยอมรับ ถูกมองในแง่ลบ หรือถูกกีดกันจากคนส่วนใหญ่ทั้งในด้านการเข้าถึงอำนาจ การเข้าถึงทรัพยากร และการบริการด้านต่างๆ ของรัฐ โดยเราอาจเรียกคนกลุ่มนี้ว่าคนชายขอบ เรื่องเล่าในวรรณกรรมเยาวชนเหล่านี้สร้างให้คนชายขอบ เช่น ชาวเขา ชาวเล ชาวไทยมุสลิม คนยากจนคนพิการ เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง สะท้อนให้เห็นปัญหาชีวิตและการแก้ปัญหาชีวิตของคนชายขอบในรูปแบบที่แตกต่างกันไป

อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเยาวชนที่บอกเล่าเรื่องราวของคนชายขอบเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ชีวิต เปิดมุมมองให้เยาวชนผู้อ่านได้เห็นวิถีชีวิตอันหลากหลายของกลุ่มคนชายขอบในสังคมไทย ตลอดจนจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่คนชายขอบเหล่านั้นจะต้องเผชิญในการดำรงชีวิต เรื่องเล่าที่เป็นภาพจำลองชีวิตของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชนจึงมีส่วนทำให้เยาวชนเข้าใจและเห็นอกเห็นใจปัญหาที่เกิดขึ้นกับเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ในสถานภาพและระดับชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน โดยกำหนดช่วงเวลาของวรรณกรรมเยาวชนโดยเริ่มจากปี พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นปีที่คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ มอบรางวัลหนังสือดีเด่นประเภทเด็กก่อนวัยรุ่นอายุ 11-14 และมีวรรณกรรมเยาวชนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนชายขอบได้รับรางวัลชมเชย คือ *ผีเสื้อและดอกไม้* และ *ทุ่งหญ้าสีน้ำเงิน* จนถึงปี พ.ศ. 2552

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน ในสามบริบทได้แก่ คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ และคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชนจะนำไปสู่การเข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนชายขอบ ตระหนักถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในสังคม รวมถึงยอมรับ “ความเป็นอื่น”(otherness) อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 166) ได้ให้ความหมายของกลุ่มชายขอบไว้ว่า “กลุ่มชายขอบ” (marginal people) หมายถึง กลุ่มที่ยังไม่ได้กลืนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มใหญ่อย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนไปบางส่วน และยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างสมบูรณ์ในวัฒนธรรมที่กลายเป็นวิถีชีวิตของตน คำนี้มีกนนำมาใช้กับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ในกลุ่มคนนี้จะมีวัฒนธรรมต่างๆผสมกันมากมาย ดังนั้นทัศนคติคุณค่าและแบบแผนทางพฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จึงมิได้มีลักษณะเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง นอกจากนี้ในพจนานุกรมสังคมวิทยาเล่มเดียวกันหน้าเดียวกันยังมีคำที่เกี่ยวข้องกันกับกลุ่มชายขอบคือ “ชนกลุ่มน้อย” (minority group) หมายถึง กลุ่มคนที่กำหนดโดยขนาดหรือส่วนของประชากรว่ามีจำนวนน้อยกว่าประชากรส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มย่อยภายในสังคมใหญ่ ชนกลุ่มน้อยของกลุ่มต่างๆ มีเอกลักษณ์หรือพันธะผูกพันกันด้วย เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา หรือลักษณะอื่นๆ ทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดว่าต่างจากชนส่วนใหญ่ทางสังคม ในสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธภาพทางเชื้อชาติมักพบว่า ชนกลุ่มน้อยตกอยู่ในฐานะที่ถูกเหยียดฉันท และได้รับการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกับชนกลุ่มใหญ่ กลุ่มชายขอบและชนกลุ่มน้อยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ในมุมมองด้านวัฒนธรรมและจำนวน ซึ่งการเป็นคนชายขอบมักเกิดขึ้นกับกลุ่มประชากรจำนวนน้อยที่มีความแตกต่างกับคนส่วนใหญ่ในด้านสังคมและวัฒนธรรม

สุริชัย หวันแก้ว (2550: 13) ได้กล่าวว่า คนชายขอบอาจใช้ประชากรที่เป็นคนกลุ่มน้อยเสมอไป คนชายขอบอาจเป็นคนกลุ่มใหญ่ก็ได้ เช่น กรณีประชากรผิวดำในแอฟริกาใต้ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของคนผิวขาว แม้คนผิวขาวจะมีจำนวนประชากรน้อยกว่าแต่สามารถเข้าถึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจจึงสามารถอยู่ในตำแหน่งผู้ปกครอง ส่วนที่เป็นพลเมืองผิวดำที่มีจำนวนมากกว่าก็ต้องอยู่ในตำแหน่งทาสแรงงานและเป็นคนชายขอบภายใต้ระบบกีดกันผิว (Apartheid) การเป็นคนชายขอบอาจไม่ได้จำแนกโดยจำนวนประชากรเสมอไป ซึ่งการเป็นคนชายขอบนั้นต้องพิจารณาความสามารถในการเข้าถึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วย

สุรียา สมุทคุปต์ และ พัฒนา กิติอาษา (2542: 21-22) ได้นิยามและจำแนกคนชายขอบว่าเป็นกลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางในทางภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม ในทางภูมิศาสตร์ คนชายขอบมักเป็นกลุ่มคนที่ต้องเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาดั้งเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพหรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกกีดกันและเอาเปรียบจากคนส่วนใหญ่ซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน ในทางสังคมวัฒนธรรม คนชายขอบมักเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหญ่ วัฒนธรรมประจำกลุ่มจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่ได้รับการเลือกเพื่อการปฏิบัติจากคนในกระแสวัฒนธรรมหลัก ลักษณะของกลุ่มประชากรชายขอบอาจแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ ในแง่ชาติพันธุ์ ศาสนา อุดมการณ์ การศึกษาระดับสูงและชนชั้นในสังคม ตัวอย่างประชากรชายขอบได้แก่ ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ ประชากรที่อาศัยอยู่ในสลัม ชาวนาชาวไร่ในชนบท โสเภณี แรงงานไร้ทักษะฝีมือ แรงงานข้ามชาติ ฯลฯ

จากแนวคิดและกรอบทฤษฎีเกี่ยวกับคนชายขอบข้างต้น พบว่ามีสามแนวคิดหลักที่มีผลต่อการนิยามคนชายขอบรวมถึงภาวะการกลายเป็นคนชายขอบ แนวคิดแรกคือการเป็นคนชายขอบในความหมายของคนที่อยู่ห่างไกลหรืออยู่ “ชายแดน” แนวคิดที่สองเป็นแนวคิดที่เน้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการใช้อำนาจศูนย์กลางกีดกันให้คนที่ไม่เข้าพวกหรือแตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่เป็นคนชายขอบ และแนวคิดที่สาม คนชายขอบอาจไม่ใช่คนกลุ่มน้อยที่มีความแตกต่างจากคนส่วนใหญ่หรืออาศัยอยู่พื้นที่ชายแดนเท่านั้น ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่อยู่ในศูนย์กลางของความเจริญและอาจเกิดขึ้นกับคนกลุ่มใหญ่ เช่น กรณีคนยากจนในประเทศไทยที่มีจำนวนประชากรมากกว่าคนร่ำรวย แต่คนยากจนอยู่ในตำแหน่งคนชายขอบเนื่องจากด้อยอำนาจในทางเศรษฐกิจและการเมือง

ดังนั้นในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงจำแนกและแบ่งกลุ่ม “คนชายขอบ” จากทั้งสามแนวคิด โดยพิจารณาคนชายขอบจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ควบคู่กับเรื่องอำนาจและอำนาจในสังคม วรรณกรรมเยาวชนที่เลือกศึกษานั้นนำเสนอภาพลักษณ์ของคนชายขอบในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป การใช้ทั้งสามแนวคิดจำแนกคนชายขอบจึงครอบคลุมและทำให้เห็นภาพลักษณ์ของคนชายขอบในบริบทที่หลากหลาย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยคัดเลือกวรรณกรรมเยาวชนที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาจากวรรณกรรมเยาวชนที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2521-2552 โดยตัวละครในวรรณกรรมเยาวชนทุกเรื่องเป็นเยาวชนคนชายขอบที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง และวรรณกรรมเยาวชนทั้งหมดที่เลือกศึกษาต้องแสดงลักษณะความเป็นคนชายขอบในบริบทที่หลากหลาย วรรณกรรมเยาวชนที่เลือกมาศึกษามีทั้งหมด 20 เรื่อง ได้แก่

1. ปอเนาะที่รัก	โดย ณรงค์ฤทธิ์ คักดาณรงค์	พ.ศ. 2539
2. ปีกความฝัน	โดย นิพนานา	พ.ศ. 2542
3. เด็กชายจากดาวอื่น	โดย วาวแพรวา	พ.ศ. 2544
4. ทูตห่านสีน้ำเงิน	โดย พิบูลย์ศักดิ์ ละครพล	พ.ศ. 2544
5. ฝี่เสื้อและดอกไม้	โดย นิพนานา	พ.ศ. 2546

6. ไอ้ค่อม	โดย มาลา คำจันทร์	พ.ศ. 2546
7. โหมแม	โดย ภาณุมาศ ภูมิถาวร	พ.ศ. 2547
8. เกี้ยวขวานาจอก	โดย ภาณุมาศ ภูมิถาวร	พ.ศ. 2547
9. บิดี้ก : ดาวดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า	โดย กาย่า กล้าทะเล	พ.ศ. 2547
10. พรราวแสงรุ่ง	โดย วาวแพรวฯ	พ.ศ. 2548
11. ทองดี	โดย ลำซ่า วิฬาร	พ.ศ. 2548
12. เด็กหญิงแห่งกลางคืน	โดย ชมัยภร แสงกระจ่าง	พ.ศ. 2548
13. เด็กชายชาวเล	โดย พนม นันทพฤษฯ	พ.ศ. 2549
14. ลูกป่า	โดย มาลา คำจันทร์	พ.ศ. 2551
15. หมู่บ้านอาบจันทร์	โดย มาลา คำจันทร์	พ.ศ. 2551
16. บ้านเรา	โดย สว่าง คงยก	พ.ศ. 2551
17. อาณาจักรแห่งหัวใจ	โดย อัจฉมาจิวณี	พ.ศ. 2551
18. แวงที่รัก	โดย ชบาบาน	พ.ศ. 2551
19. ดอกไม้และสายฝน	โดย วาวแพรวฯ	พ.ศ. 2552
20. เด็กชายชนะ	โดย อนันต์ ประภาโส	พ.ศ. 2552

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. “วรรณกรรมเยาวชน” ในบทความวิจัยนี้ หมายถึง วรรณกรรมเยาวชน 20 เรื่องที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาตามที่ระบุไว้ในขอบเขตของการวิจัย
2. คำเรียกชื่อชนเผ่าในบทความวิจัยฉบับนี้ สะกดคำตามที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน
3. เนื่องจากคำเรียกชื่อชนเผ่าในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง *หมู่บ้านอาบจันทร์* สะกดชื่อชนเผ่าชาวเขาว่า “ปาเกอะยอ” ส่วนเรื่อง *ลูกป่า* สะกดชื่อชนเผ่าชาวเขาว่า “ปาเกอะญอ” ในบทความวิจัยนี้ขอใช้คำว่า “ปาเกอะญอ” เพื่อความเป็นเอกภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. สำนักรววรรณกรรมเยาวชนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนชายขอบ และเลือกวรรณกรรมเยาวชนเพื่อนำมาศึกษาโดยกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน
3. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ ภาพสะท้อน และวรรณกรรมเยาวชน
4. วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน ในบริบทต่างๆ ต่อไปนี้
 - 4.1 คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์
 - 4.2 คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ
 - 4.3 คนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม
5. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน พบว่ามีการนำเสนอภาพคนชายขอบในสามบริบท คือ คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ และคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม

1. คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์

การเป็นคนชายขอบในด้านภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์กันในด้านถิ่นที่อยู่อาศัยและวัฒนธรรม เนื่องจากมีลักษณะร่วมกันด้านความห่างไกลจากพื้นที่ของวัฒนธรรมและอำนาจศูนย์กลาง ซึ่งกลุ่มชายขอบในด้านภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชน คือ ชาวเขา ชาวเล และชาวเวียดนามอพยพ

1.1 ชาวเขา

ภาพชีวิตชาวเขาในวรรณกรรมเยาวชน สะท้อนให้เห็นการประสบปัญหาความยากลำบากในการใช้ชีวิตในพื้นที่ทุรกันดาร ชาวเขามีโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงการบริการสาธารณะหรือการได้รับสิทธิพื้นฐานที่พึงได้รับในฐานะพลเมืองของรัฐชาติน้อยมาก เป็นชาติพันธุ์ชายขอบที่มักถูกมองในแง่ลบและถูกเหยียดหยาม ภาพลักษณ์ของชาวเขาในวรรณกรรมเยาวชนสามารถจำแนกได้ 4 ด้านคือ ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข ด้านการเกษตรกรรม และด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

1.1.1 ด้านการศึกษา

ในวรรณกรรมเยาวชนแสดงภาพการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดโอกาสด้านการศึกษา เนื่องจากปัญหาความห่างไกลด้านภูมิศาสตร์และความยากจน เรื่อง *หมู่บ้านอาบจันทร์* และ *ลูกป่า* ตัวละครที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือยังคงมีวิถีชีวิตที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากบรรพบุรุษที่เคยยากจน ตัวละครชาวเขาที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเป็นเพราะครอบครัวสนับสนุน เรียนดี หรือ มีทุนการศึกษา เรื่อง *ไหมแม* นำเสนอปัญหาทางการศึกษาของเด็กชาวเขาอันเนื่องมาจากพื้นที่ที่ห่างไกล จึงไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนได้ อีกทั้งขาดอุปกรณ์ในการเรียนและตำราในการสอน ที่สำคัญที่สุดคือขาดแคลนครู การที่จะได้ครูต่างถิ่นมาประจำอยู่โรงเรียนในหมู่บ้านชาวเขาที่ห่างไกลนั้นเป็นเรื่องยาก แนวทางแก้ไขจึงควรสนับสนุนให้คนภายในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียนต่อและกลับมาเป็นครูในบ้านเกิดของตนซึ่งเป็นทางหนึ่งจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนครูในพื้นที่ทุรกันดารได้

นอกจากปัญหาความห่างไกลและความยากจนที่ทำให้เด็กชาวเขาขาดโอกาสด้านการศึกษาแล้ว ปัญหาความแตกต่างด้านชาติพันธุ์และปัญหาการเรียนในห้องเรียน ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กชาวเขายอมละทิ้งโอกาสในการเรียนและหันกลับมาใช้ชีวิตในบ้านเกิด การใช้ชีวิตในชั้นเรียนร่วมกับคนเมืองทำให้เด็กชาวเขาถูกเหยียดหยามชาติพันธุ์ แม้แต่ครูก็ยังมีอคติชาติพันธุ์กับเด็กชาวเขา เด็กชาวเขามองว่าการเรียนในห้องเรียนจำกัดอิสรภาพทางร่างกายและความคิด อีกทั้งวิชาเรียนที่ยากเกินไปนั้นไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง ทำให้เด็กชาวเขาไม่เห็นประโยชน์ที่จะเรียนต่อในระดับสูง แต่หวนกลับมาอยู่บ้านป่าดงเดิม ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเรื่อง *ทุ่งหญ้าสีน้ำเงิน*

1.1.2 การสาธารณสุข

ชาวเขาในวรรณกรรมเขาวนเรื่อง *หมู่บ้านอาบจันทร์* คือ ภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดความรู้ด้านสาธารณสุข หมู่บ้านของชาวเขายังไม่มีสถานพยาบาลหรือสถานีอนามัย หากเจ็บป่วย ชาวเขามีวิธีการรักษาตามภูมิปัญญาในเรื่องการใช้สมุนไพรและรักษาตามความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การขาดความรู้ด้านสุขอนามัยและความห่างไกลจากสถานบริการด้านสาธารณสุข ทำให้ชาวเขาต้องเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งพื้นที่ที่ห่างไกลและขาดบุคลากรทางการแพทย์ ทำให้ชาวเขาสูญเสียโอกาสในการรับการรักษา ในวรรณกรรมเขาวนเรื่อง *ทุ่งหญ้าสีน้ำเงิน* ยังสะท้อนปัญหาการขาดแพทย์ในพื้นที่ห่างไกล ว่ามีสาเหตุมาจากผู้ที่อยู่ในวิชาชีพแพทย์ปล่อยให้อำนาจของเงินตราอยู่เหนือมโนธรรมและความเสียสละ

1.1.3 การเกษตรกรรม

ชาวเขาเผ่าปาเกอะญอในวรรณกรรมเขาวน นำเสนอภาพวิถีการยังชีพด้วยเกษตรกรรมที่ใช้วิธีการเพาะปลูกตามจารีตประเพณีของชาวเขาเรียกว่า การเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผา (swidden agriculture) ซึ่งจารีตการเกษตรของชาวเขาที่แผ้วถางป่าและเผาเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกนี้ คนภายนอกมองว่าเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นวิถีการเกษตรที่ทำลายป่าและดิน เนื้อหาในเรื่อง *หมู่บ้านอาบจันทร์* และ *ลูกป่า* บรรยายภาพความสวยงามสมบูรณ์ของธรรมชาติในแถบภูเขาที่พวกเขาอาศัยอยู่ ชาวเขาต้องตัดไม้เพื่อทำไร่ข้าวก็จริง แต่เป็นบริเวณที่เพียงพอต่อการปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือนพวกเขาใช้ดินปลูกข้าวเพียงครั้งเดียวและทิ้งให้ดินฟื้นตัว หลังจากนั้นก็กลับมาหมุนเวียนใช้ต่อในการทำไร่ครั้งต่อไป ซึ่งเป็นการโต้ตอบวาทกรรมที่กล่าวหาว่าพวกเขาทำไร่เลื่อนลอยหรือทำลายสิ่งแวดล้อม ส่วนชนเผ่าที่ตัดไม้เพื่อปลูกฝิ่น คือ ชาวเขาเผ่าแม้ว ซึ่งเป็นการอธิบายให้ผู้อ่านได้เห็นความแตกต่างของวิถีการเกษตรของชาวเขาแต่ละเผ่า

1.1.4 อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวเขาเผ่าปาเกอะญอปรากฏในเรื่อง *หมู่บ้านอาบจันทร์* และ *ลูกป่า* ชาวเขาเผ่าปาเกอะญอคือชนเผ่าที่ภาคภูมิใจและศรัทธาในความเป็นปาเกอะญอ พวกเขามีความรักในพวกพ้องเพราะเชื่อว่าปาเกอะญอทุกคนเป็นพี่น้องกันและมีกำเนิดมาจากสายเลือดเดียวกัน

ชาวเขามักถูกเหยียดหยามชาติพันธุ์ และถูกคนเมืองสร้างอัตลักษณ์ในเรื่องความสกปรกต้อยพัฒนา แต่พวกเขาก็อดทนอดกลั้นต่อการดูถูกชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเมื่อต้องอยู่ร่วมสังคมกับคนเมือง ในเรื่อง *ลูกป่า* เมื่อยาชิไปเรียนหนังสือ เขาก็ถูกรังแกและถูกเหยียดหยามว่าเป็น “พวกยางซีไม่ล้างกัน” แต่ยาชิก็อดทนกับคำเหยียดหยามเหล่านี้ ดังเหตุการณ์ที่วิชัยดูถูกยาชิว่า

“ว่าไง ไ้อย่างซีไม่ล้างกัน ”

วิชัยเอื้อมมือตบหัวแต่ยาชิปิดมือพร้อมกับเสียงหนี หลายครั้งหลายหนแล้วที่วิชัยระรานยาชิ แต่เด็กจากดงดอยจะโต้ตอบก็ทำไม่ อย่งดีก็เพียงเสียง นั้นยิ่งทำให้วิชัยยามใจยิ่งขึ้น

“ดูย เป็นยางเหมือนสบาบ เลือกกะโหลกลงดอยมาได้ ”

(มาลา คำจันทร์. 2551ก: 86-87)

และเหตุการณ์ที่พ่อของยาซิงจากดอยไปพบพ่อหลวงแก้วเพื่อคุยเรื่องการเรียนต่อของยาซิง พ่อของยาซิงแสดงท่าทางนอบน้อมและไม่กล้าตีตัวเสมอพ่อหลวงแก้ว แสดงให้เห็นว่าชาวเขาเองก็ยอมรับในอัตลักษณ์แบบเหมารวมที่ถูกสร้างให้ว่าชาวเขาสกปรกเพราะไม่ค่อยอาบน้ำและคล้อยตามภาพนั้นเพราะเห็นว่าเป็นความจริง ดังข้อความว่า

อาคันตุกะผู้มาเยือน ท่าทางและสำเนียงบอกให้รู้ว่าเป็นคนเผ่าอย่าง ชายผู้นั้นปลงยามจะยอมนั่งลงกับพื้นแต่พ่อหลวงแก้วจุดให้ลุก

“นั่งบนตั่งด้วยกันเถอะ”

“สูเป็นพ่อหลวง ข้าเป็นยาง”

“ยางก็คน พ่อหลวงก็คนเหมือนกันแหละ”

“ข้ากลัวเห็บเหาจะติดสู”

(มาลา คำจันทร์. 2551ก: 28)

ชาวเขาในวรรณกรรมเยาวชนคือภาพของกลุ่มคนที่อดทนอดกลั้นต่อการดูถูกชาติพันธุ์ อาจเนื่องมาจากพวกเขายอมรับในความแตกต่างของตนเองกับคนเมือง และยอมรับอัตลักษณ์ที่ชาวเมืองสร้างให้

1.2 ชาวเล

ชาวเล เป็นคำภาษาถิ่นภาคใต้ที่ย่อมาจาก “ชาวทะเล” ชาวเลในความหมายแรก คือ ผู้ที่ประกอบอาชีพประมง ส่วนชาวเลในความหมายที่สองคือ ชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งอันดามันและเกาะแถบทะเลอันดามัน ชาวเลมีถิ่นอาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งอันดามัน มักเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกอ้างถึงความด้อยในทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ภาพของชาวเลที่คนในสังคมอ้างถึง คือ คนที่ละเลยเรื่องอนามัยและความสะอาด ไม่ใส่ใจการศึกษาเล่าเรียน หรือจับจ่ายใช้สอยจนไม่มีเงินเหลือเก็บ ทักษะที่มีต่อชาวเลว่าล้าหลังต่ำต้อย เป็นวาทกรรมทางสังคมที่ถูกสร้างและสั่งสมจนกลายเป็นอคติทางชาติพันธุ์ที่มุ่งมองเฉพาะข้อเสียหรือลักษณะนิสัยในด้านลบ (ซูพินิจ เกษมณี. 2546: 107)

วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง *บีตัก ดวงดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า* นำเสนอและกล่าวถึงวิถีชีวิตด้านดีงามของชาวเลกลุ่มอุรักลาโว้ย ในมุมมอง “ป่าเถื่อนแต่น่ารักยิ่ง”(Noble Savage) กล่าวคือ มองวัฒนธรรมชนเผ่าว่าเป็นสิ่งที่น่ารักยิ่ง น่าประทับใจ สืบเนื่องมาจากความแตกต่างในแง่ความเรียบง่ายของการดำรงชีวิต การใช้ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ภาพชาวเลกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “อุรักลาโว้ย” คือ ภาพของชนเผ่าผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ อาศัยและพึ่งพิงธรรมชาติ ทั้งด้านความเป็นอยู่ การทำงาน และด้านจิตใจ ชาวเลมีความชำนาญในการดำน้ำและหาปลา และมีภูมิปัญญาในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ ไปพร้อมกับอนุรักษ์ธรรมชาติ ชาวเลในวรรณกรรมเยาวชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากแต่เดิมที่เป็นชนเผ่าเร่ร่อน เปลี่ยนมาตั้งแหล่งอาศัยที่ถาวรบนบกและมีภาพการปรับตัวเพื่อเป็น “ไทยใหม่” ซึ่งเป็นคำที่รัฐบาลไทยใช้เรียกและนิยามกลุ่มชาวเล ชาวเลไม่ได้ต่อต้านการผนวกรวมชนเผ่าอิสระมาเป็นพลเมืองของรัฐชาติ เนื่องจากการเป็นไทยใหม่ทำให้พวกเขาได้รับโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านการศึกษา ชาวเลในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้เป็นชนเผ่าที่ถูกเหยียดหยามชาติพันธุ์ แต่ชาวเลก็อดทนอดกลั้น และพิสูจน์คุณค่าของตนเองในด้านจิตใจที่งดงามจนเป็นที่ยอมรับของคนเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวทางการลดอคติชาติพันธุ์ด้วยการมองชาวเลในความดีงามในจิตใจ

1.3 ชาวเวียดนามอพยพ

ภาพชาวเวียดนามอพยพในวรรณกรรมเยาวชน ปรากฏในเรื่อง *เกี้ยวบาวนาจอก* โดยแสดงภาพของกลุ่มคนที่เป็นคนชายขอบทั้งในทางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ กล่าวคือชาวเวียดนามเหล่านี้อยู่ฐานะผู้ลี้ภัยในแผ่นดินไทย อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของประเทศ และเป็นชาติพันธุ์ชายขอบที่อยู่ในฐานะพลเมืองไร้รัฐ การอยู่ในฐานะผู้ลี้ภัยและคนไร้รัฐส่งผลให้ชาวเวียดนามอพยพได้รับสิทธิพื้นฐานไม่เท่าเทียมกับพลเมืองไทยทั้งด้านการศึกษาและสาธารณสุข คนเวียดนามอพยพเหล่านี้ได้รับเพียงการช่วยเหลือขั้นต้นตามหลักมนุษยธรรมเท่านั้น อีกทั้งการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ในเวียดนามเหนือยังทำให้คนเวียดนามอพยพเป็นคนชายขอบที่ถูกจำกัดอิสระเสรีภาพในดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามชาวเวียดนามอพยพต่างเจียมตัว อดทน ยอมรับในสถานะพลเมืองของตน แต่ยังคงคอยด้วยความหวังที่จะมีสัญชาติไทย ชาวเวียดนามอพยพในวรรณกรรมเยาวชนตอบโต้ภาพที่รัฐบาลไทยมองว่าพวกเขาไม่จงรักภักดีต่อแผ่นดินไทย ด้วยการเสนอว่าพวกเขาสำนึกในบุญคุณคนไทยและแผ่นดินไทย อีกทั้งส่งสอนลูกหลานให้ตระหนักถึงบุญคุณคนไทย ส่วนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเรื่องภายในของกลุ่มชาติพันธุ์เวียดนาม

2. คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมส่งผลให้ผู้ที่อยู่ในชนชั้นด้อยกว่าทางเศรษฐกิจตกอยู่ในตำแหน่งชายขอบ คนชายขอบในทางเศรษฐกิจในวรรณกรรมเยาวชนต่างดิ้นรนให้ตนเองมีชีวิตรอดท่ามกลางข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร อีกทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยยังอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมหรือได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม คนชายขอบทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนสามารถจำแนกได้สองประเภท คือ คนเร่ร่อนขอทาน และผู้ใช้แรงงาน

2.1 คนเร่ร่อนขอทาน

คนเร่ร่อนขอทานในวรรณกรรมเยาวชนมีทั้งตัวละครที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ สาเหตุที่เร่ร่อนขอทานนั้นเกิดจากความยากจน การไม่มีหนทางทำมาหากิน หรือการป่วยเป็นโรคที่รังเกียจของสังคม เรื่อง *ปีกความฝัน* นำเสนอภาพคนเร่ร่อนขอทานที่มีสาเหตุจากความยากจน และเป็นโรคเรื้อน ภาพคนเร่ร่อนขอทานในมุมมองของคนในสังคมคือ สกปรก ไร้ศักดิ์ศรี และไม่น่าไว้วางใจ วรรณกรรมเยาวชนสะท้อนให้เห็นการจัดการกับปัญหาคนขอทานด้วยวิธีการ “จำกัด” พื้นที่และ “กำจัด” ให้พ้นจากพื้นที่สาธารณะด้วยเหตุผลด้านความเป็นระเบียบของบ้านเมือง อีกทั้งสะท้อนให้เห็นการไม่มีพื้นที่ในสังคมของคนเร่ร่อนขอทาน กล่าวคือ พื้นที่ทางกายภาพ คือพวกเขาไม่มีที่อยู่อาศัยหรือแหล่งทำกินที่แน่นอน พื้นที่ทางสังคม คือคนในสังคมรังเกียจและไม่ยอมให้ใช้พื้นที่ร่วมกัน และพื้นที่ทางความคิดคือไม่มีใครสนใจที่จะแก้ปัญหาหรือพยายามเข้าใจชีวิตของพวกเขาเรื่อง *เด็กหญิงแห่งกลางคืน* สะท้อนปัญหาขอทานเด็ก การเป็นขอทานเกิดจากสภาพครอบครัวที่แตกแยก ส่งผลให้เด็กต้องออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนขาดโอกาสด้านการศึกษา วรรณกรรมทั้งสองเรื่องเสนอว่าคนเร่ร่อนขอทานจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ หากได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือคนในสังคม

2.2 ผู้ใช้แรงงาน

วรรณกรรมเยาวชนนำเสนอสาเหตุที่ทำให้ตัวละครประกอบอาชีพเป็นผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากเห็นว่าการทำงานประจำดั้งเดิมตามแบบบรรพบุรุษ ได้ค่าตอบแทนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต อีกทั้งรายได้ในแต่ละ

ปีนั้นไม่แน่นอน ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงในท้องถิ่นจึงมุ่งหน้าเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมเพื่อเป็นผู้ใช้แรงงาน เรื่อง *เด็กชายชาวเล* สะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของวิถีชาวประมงพื้นบ้านในภาคใต้ที่หันมาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งในหมู่บ้าน ด้วยเห็นว่าเป็นงานที่สร้างรายได้ที่แน่นอนกว่าการออกทะเลหาปลา แต่การทำงานในโรงงานกลับถูกใช้แรงงานอย่างหนัก ในขณะที่ได้ค่าตอบแทนน้อยและได้รับสวัสดิการที่ไม่เหมาะสม เรื่อง *ผีเสื้อและดอกไม้* สะท้อนภาพการเป็นผู้ใช้แรงงาน แม้ตัวละครในเรื่องจะอยู่ในวัยเด็ก แต่จำต้องยอมทำงานที่ผิดกฎหมายและเสี่ยงต่อชีวิตเนื่องจากความจำเป็นด้านค่าใช้จ่ายครอบครัวและการไม่มีวิชาความรู้ในการประกอบอาชีพอื่น เรื่อง *บ้านเรา* สะท้อนภาพการอพยพไปเป็นผู้ใช้แรงงานในเมืองหลวงของชาวชนบท แต่กลับต้องพบกับสภาพความเสื่อมโทรมของที่อยู่อาศัย ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

วรรณกรรมเยาวชนเสนอภาพผู้ใช้งานที่ต่างมีความหวังว่าการทำงานเป็นผู้ใช้แรงงานจะทำให้มีชีวิตมั่นคงและมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่กลับพบความเสี่ยงในชีวิตมากกว่าที่เคยเป็น ทั้งการได้ค่าแรงน้อย ทำให้ต้องอาศัยในแหล่งเสื่อมโทรม การถูกใช้งานหนักและกดราคาค่าแรง ความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุขณะทำงาน วรรณกรรมเยาวชนเสนอทางออกของปัญหาผู้ใช้งาน คือ การไม่ท้อแท้ อดทนกับชีวิต และหันมาพึ่งพาตนเองตามวิถีแบบบรรพบุรุษคือการเกษตรกรรมและการประมง

3. คนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม

ชายขอบทางสังคม คือบุคคลที่มีวิถีชีวิต อุดมการณ์ แบบแผนพฤติกรรมที่แตกต่างหรือยังไม่เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในทางวัฒนธรรม คนชายขอบเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมที่มีวัฒนธรรมประจำกลุ่มหรือวัฒนธรรมย่อยที่ยังไม่ได้รับการยอมรับหรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก (สุริยาสมุทรคุปต์; และพัฒนา กิติอาษา. 2542: 21)

ตัวอย่างของคนชายขอบในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ ผู้ที่นับถือศาสนาต่างจากคนส่วนใหญ่ เด็กกำพร้า เด็กพิการ ภาพลักษณ์ของคนเหล่านี้ในสังคมไทยมักเป็นไปในทางลบ เช่น ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามคือผู้ที่มีความคิดแบ่งแยกดินแดน เด็กกำพร้าต้องเป็นเด็กที่ขาดความอบอุ่นและมีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาของสังคม เด็กพิการคือ ผู้ไร้ความสามารถและเป็นภาระของสังคม ภาพลักษณ์แบบเหมารวมเช่นนี้ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคมถูกกีดกันให้เป็นคนชายขอบ ได้รับความความกดดันจากอคติทั้งในระดับชุมชน สังคม และระดับรัฐชาติ ลักษณะการเป็นคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ เด็กกำพร้าในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง *ไอ้ค่อม* และ *เด็กชายจากดาวอื่น* เด็กพิการในเรื่อง *ไอ้ค่อม* *เด็กชายจากดาวอื่น* *พราวแสงรุ่ง* *ดอกไม้และสายฝน* *ทองดี* และ *เด็กชายชนะ* คนไทยมุสลิมในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง *ปอเนาะที่รัก* *แว้งที่รัก* และ *อาณาจักรแห่งหัวใจ*

3.1 เด็กกำพร้า

วรรณกรรมเยาวชนนำเสนอภาพเด็กที่พ่อแม่ทอดทิ้ง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการตั้งครภเมื่อพ่อแม่ไม่พร้อม และการมีลูกพิการ เรื่อง *ไอ้ค่อม* เสนอภาพเด็กกำพร้า ที่เป็นผลมาจากการตั้งครภนอกสมรสของแม่เด็กกำพร้า คือ เหยื่อที่ต้องรับเคราะห์กรรมจากการกระทำของพ่อแม่และคนในครอบครัว ทั้งพ่อที่เห็นผู้หญิงเป็นเพียงของเล่น แม่ที่ไม่ทำหน้าที่แม่ และตาที่เห็นแก่ตัว คิดแต่มุ่งผลประโยชน์ของตนเองเพียงอย่างเดียว ก่อให้

เกิดเด็กกำพร้าที่พ่อแม่ทอดทิ้งในสังคม เรื่อง *เด็กชายจากดาวอื่น* สะท้อนภาพเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ ซึ่งสาเหตุของการทอดทิ้งเด็ก เกิดจากการตั้งครุฑเมื่อไม่พร้อม หรือ การมีลูกพิการ เด็กกำพร้าโยหาไอยู๋จากพ่อแม่ และบุคคลในสังคมบางกลุ่มยังมองเด็กกำพร้าเป็นวัตถุเพื่อการสงเคราะห์ที่นำมาซึ่งบุญกุศลและชื่อเสียงในวงสังคม เห็นได้จากบทสนทนาของแม่ครัวในสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าที่กล่าวถึงผู้ที่มาทำบุญเลี้ยงเด็กกำพร้าว่า

“อ้าวแกไม่รู้หรือหะ คนที่มาช่วยคุณหมอนะ เขาเรียกว่าทำการกุศล แต่ก่อนนี้มากันเยอะเชียว หลายคน - - - พอตอนหลังได้เหรียญแล้วก็ค่อยๆหายไปทีละคน”

(วาวแพร. 2544: 59)

นอกจากนี้เรื่อง *เด็กชายจากดาวอื่น* ยังสะท้อนภาพการเป็นคนชายขอบของเด็กกำพร้าที่พิการ เด็กเหล่านี้ไม่มีใครสนใจรับไปอุปการะดูแล แสดงแนวคิดการปฏิเสธคนพิการของคนในสังคม ภาพของเด็กกำพร้าที่พิการจึงเป็นบุคคลที่เป็นภาระในการดูแลอย่างไม่สิ้นสุด

3.2 เด็กพิการ

ผู้เขียนนำเสนอภาพคนพิการในมุมมองของคนปกติ ภาพคนพิการที่น่าเสนอผ่านวรรณกรรมเยาวชน คือ บุคคลที่น่าเวทนาสงสาร สมควรได้รับความช่วยเหลือ ใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก และเป็นคนมีกรรม

วรรณกรรมเยาวชนนำเสนอภาพคนพิการที่สามารถยืนหยัดได้อย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมได้ เนื่องจากมีสิ่งดีหรือความสามารถอื่นมาชดเชยความบกพร่องด้านร่างกาย สิ่งชดเชยนั้นอาจเป็นความสามารถด้านสมอง ทักษะพิเศษที่เหนือกว่าคนปกติ หรือปัจจัยภายนอกด้านสังคม คือ การมีมิตรภาพ การมีเพื่อนที่ดีทำให้คนพิการไม่รู้สึกลดเดี่ยวหรือว่าเหว่ ซึ่งลักษณะดังกล่าวปรากฏในเรื่อง *พราวแสงรุ่ง ดอกไม้และสายฝน ทองดี เด็กชายชนะ และเด็กชายจากดาวอื่น* ส่วนเรื่อง *ไอ้ค่อม* สะท้อนภาพคนพิการที่ไม่สามารถก้าวข้ามความอ่อนด้อยและยืนหยัดมีชีวิตร่วมกับคนสังคมได้ เนื่องจากขาดกำลังใจและขาดที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

วรรณกรรมเยาวชนสะท้อนให้เห็นว่าคนพิการมีศักดิ์ศรีและมีศักยภาพที่จะเป็นคนดีเท่ากับคนปกติ และเสนอว่าชีวิตคนพิการจะมีคุณภาพได้เงื่อนไขที่สำคัญคือคนพิการจะต้องมีคนในครอบครัวดูแลและมีสิ่งแวดล้อมที่ดี

3.3 คนไทยมุสลิม

วรรณกรรมเยาวชนนำเสนอภาพชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิม มุ่งนำเสนอให้เห็นปัญหาและทางออกของปัญหาระหว่างคนต่างศาสนา เรื่อง *ปอเนาะที่รัก* แสดงให้เห็นปัญหาเรื่องแนวคิดต่อต้านวัฒนธรรมไทยและคนไทยพุทธซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างคนต่างศาสนา ในขณะที่เรื่อง *แว้งที่รัก* นำเสนอภาพความกลมกลืนของคนพุทธที่เป็นคนกลุ่มน้อยท่ามกลางสังคมคนมุสลิมในจังหวัดนราธิวาส เรื่อง *อาณาจักรแห่งหัวใจ* แสดงให้เห็นการแลกเปลี่ยนแนวคิดกันระหว่างศาสนาต่างๆ ในโลก และแสดงให้เห็นว่าทุกศาสนาล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือความสันติสุขของโลก ทุกคนจึงไม่ควรนำเรื่องศาสนามาเป็นชนวนก่อให้เกิดการแบ่งแยกความแตกต่างของคนบนโลกนี้

วรรณกรรมเยาวชนที่นำเสนอเรื่องราวของคนไทยมุสลิมมีแนวคิดร่วมกันคือนำเสนอปัญหาและแสดงแนวทางการแก้ปัญหาความแตกต่างด้านศาสนาของคนในสังคม โดยคนในสังคมต้องปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน ไม่ปล่อยให้ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับศาสนาบานปลายจนสร้างความแตกแยกระหว่างคนในชาติ และตระหนักว่า แม้จะมีความแตกต่างด้านศาสนาแต่ทุกคนคือคนไทย

อภิปรายผลการวิจัย

วรรณกรรมเยาวชนที่นำเสนอเรื่องราวของคนชายขอบแสดงบทบาทและคุณค่าของวรรณกรรมเยาวชนในการชี้แนะและเป็นเสมือนโลกจำลองในการเรียนรู้ชีวิตของเยาวชน การนำเสนอเรื่องราวของคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชนทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ เรียนรู้ เข้าใจความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในสังคม

การที่นักเขียนเลือกหยิบยกเรื่องราวของคนชายขอบมานำเสนอเป็นการสร้างมิติใหม่ในการเขียนวรรณกรรมเยาวชน ซึ่งแต่เดิมชนบในวรรณกรรมเยาวชนไทยส่วนใหญ่มักนำเสนอภาพชีวิตในด้านสวยงาม ชี้ให้เห็นเด็กมองโลกในแง่ดี แต่วรรณกรรมเยาวชนที่นำเสนอเรื่องราวของคนชายขอบเปิดมุมมองให้แก่ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนได้เห็นภาพความทุกข์ในชีวิตซึ่งตัวละครในเรื่องต้องต่อสู้กับปัญหารอบตัว และปัญหาความขัดแย้งในจิตใจเป็นอุทาหรณ์ให้เยาวชนได้เห็นชีวิตและตัวอย่างชีวิตในแนวทางที่หลากหลาย

การนำเสนอภาพลักษณ์คนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน นอกจากจะสะท้อนให้เห็นชีวิตของผู้คนที่มีความแตกต่างกันทั้งทางภูมิศาสตร์ ชนชั้นทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมแล้ว วรรณกรรมเยาวชนที่ถ่ายทอดเรื่องราวคนชายขอบยังเน้นย้ำให้เห็นปัญหา การแก้ปัญหา รวมถึงวิพากษ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนชายขอบ ซึ่งสังเกตได้ว่าปัญหาและการแก้ปัญหของคนชายขอบมักเป็นสูตรสำเร็จคือ ปัญหาคนชายขอบคือ ความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา การมีคุณภาพชีวิตต่ำ การถูกสังคมรังเกียจ ซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาและหนทางก้าวพ้นความเป็นคนชายขอบที่ผู้เขียนเสนอ คือ การศึกษา และการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือคนในสังคม ส่วนปัญหาด้านจิตใจของคนชายขอบที่น้อยเนื้อต่ำใจ รู้สึกแปลกแยกจากการถูกรังเกียจ การดูถูก หรือการไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม แก้ไขโดยการเรียนรู้ชีวิตของคนชายขอบเอง การพิสูจน์ตนเองจนเป็นที่ยอมรับ และการที่คนในสังคมเปิดใจยอมรับความแตกต่างหลากหลาย

การที่นักเขียนเลือกหยิบยกเรื่องราวของคนชายขอบขึ้นมาเขียน แสดงให้เห็นบทบาทของนักเขียนที่มีต่อสังคม เรื่องราวชีวิตของคนชายขอบในสังคมเป็นเรื่องที่คนในสังคมต่างรับรู้และมองเห็น แต่ไม่ได้สนใจ คนชายขอบเหล่านั้นก็ยังคงทุกข์ยากและยังไม่ได้รับการเหลียวแล แต่ผู้เขียนทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงแทนคนชายขอบเหล่านั้น เนื่องจากนักเขียนอยู่ในฐานะผู้มีอำนาจในการชี้แนะและบอกเล่าความเป็นไปของสังคมผ่านทางวรรณกรรม ในขณะที่คนชายขอบเหล่านั้นไม่มีช่องทางในการร้องทุกข์ หรืออธิบายความคิดความรู้สึกของตนให้คนทั่วไปรับรู้ได้

นักเขียนใช้วรรณกรรมเป็นช่องทางในการนำเสนอเรื่องราวชีวิตของคนชายขอบ ซึ่งวรรณกรรมเยาวชนที่นำมาวิจัยครั้งนี้ มีวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลหนังสือดีเด่นแห่งชาติ ได้แก่เรื่อง *ปอเนาะที่รัก ปีกความฝัน ผีเสื้อและดอกไม้ เด็กชายชาวเล ฟุ้งหญ้าสีน้ำเงิน ลูกป่า หมูบ้านอาบจันทร์ พรราวแสงรุ่ง* และรางวัลแว่นแก้ว ได้แก่เรื่อง *ทองดี บ้านเรา อาณาจักรแห่งหัวใจ* การที่หนังสือที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับคนชาย

ชอบได้รับรางวัล สามารถวิเคราะห์ได้สองทิศทาง ประการแรกหนังสือที่ได้รับรางวัลแสดงให้เห็นทิศทางของนักอ่านและทิศทางความสนใจของคนในสังคม กล่าวคือ หนังสือที่ได้รับรางวัลย่อมเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่าสังคมในขณะนั้นให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับเรื่องใด วรรณกรรมเยาวชนที่บอกกล่าวเรื่องราวของคนชายขอบที่ได้รับรางวัลย่อมสะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมให้ความสนใจ เห็นความสำคัญ และเห็นคุณค่าของเรื่องราวที่นักเขียนนำเสนอ ประการที่สองวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลสามารถชี้้นำความคิดของคนในสังคม กล่าวคือ วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลย่อมแสดงให้เห็นคุณค่าในวรรณกรรมเรื่องนั้นอยู่แล้ว ผู้อ่านจึงสนใจที่จะอ่าน เนื่องจากไม่ต้องเสียเวลาเลือกพิจารณาวรรณกรรมเรื่องอื่น เมื่อเห็นว่ามีคุณค่าและเลือกอ่าน วรรณกรรมเยาวชนจึงทำหน้าที่ในการเผยแพร่ ชี้นำความคิด และชี้นำสังคมให้เห็นความสำคัญ เห็นอกเห็นใจคนชายขอบ รวมถึงตระหนักและเคารพในความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน ผู้วิจัยพบว่ายังมีสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป ได้แก่

1. ศึกษาคนชายขอบในเชิงเปรียบเทียบ เช่น อาจศึกษาการนำเสนอภาพคนชายขอบจากสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ กับภาพคนชายขอบจากงานวรรณกรรม หรือศึกษาภาพคนชายขอบจากวรรณกรรมที่เขียนโดยนักเขียนที่เป็นคนชายขอบกับนักเขียนที่ไม่ได้เป็นคนชายขอบ ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
2. ศึกษาภาพคนชายขอบในวรรณกรรมไทยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ชาวเขา ชาวไทยมุสลิม หรือคนพิการโดยศึกษาวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงภาพของคนชายขอบในแต่ละยุคสมัย
3. ศึกษาพัฒนาการของการนำเสนอภาพคนชายขอบที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยทั้งหมด

บรรณานุกรม

- กาย่า กล้าทะเล. (2547). **บีตัก ดาวดวงนั้นระหว่างน้ำกับฟ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.
- ชบาบาน. (2551). **แว้งที่รัก**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- ชมัฎกร แสงกระจ่าง. (2548). **เด็กหญิงแห่งกลางคืน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คมบาง.
- ชูพินิจ เกษมณี. (2546). **ชาติพันธุ์และมายาคติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ณรงค์ฤทธิ์ คักดาณรงค์. (2539). **ปอเนาะที่รัก**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี.
- นิพพาน. (2542). **ปีกความฝัน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ฟ้าเสื่อ.
- _____. (2546). **ฟ้าเสื่อและดอกไม้**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: ฟ้าเสื่อ.
- พนม นันทพฤกษ์. (2549). **เด็กชายชาวเล**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: แพรว.
- พิบูลศักดิ์ ละครพล. (2544). **ทุ่งหญ้าสีน้ำเงิน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ภาณุมาศ ภูมิถาวร. (2546). **เกี้ยวบาวนาจอก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- _____. (2547). **ไหมแม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- มาลา คำจันทร์. (2546). **ไอ้คอม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- _____. (2551ก). **ลูกป่า**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- _____. (2551ข). **หมู่บ้านอาบจันทร์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ล้ำซ่า วิธา. (2551). **ทองดี**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์.
- วาวแพร. (2552). **ดอกไม้และสายฝน**. พิมพ์ครั้งที่ 1 (ฉบับแก้ไข). กรุงเทพฯ: ฟ้าเสื่อ.
- _____. (2544). **เด็กชายจากดาวอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ฟ้าเสื่อ.
- _____. (2548). **พรราวแสงรุ่ง**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับแก้ไข). กรุงเทพฯ: ฟ้าเสื่อ.
- สนั่น มีชันหมาก. (2537). **วิจารณ์วรรณกรรมสำหรับเด็ก**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สว่าง คงยก. (2551). **บ้านเรา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2550). **คนชายขอบ จากความคิดสู่ความจริง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา สมุทคุปดี; และ พัฒนา กิติอาษา. (2542). คนชายขอบ: ชีวิตและชุมชนของแรงงานไทยในญี่ปุ่น. ใน **มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์**. หน้า 15-62. นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- อนันต์ ประภาโส. (2552). **เด็กชายชนะ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: 'ซาริน.
- อัชฌาฉิน. (2551). **อาณาจักรแห่งหัวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์.